

Inleiding

Het is ontzettend belangrijk dat kinderen vlot leren lezen, omdat we dagelijks geconfronteerd worden met een massa tekstuele informatie. De bedoeling van lezen is dat de boodschap begrepen wordt. Pas dan heeft lezen een doel. En dat doel is voor iedereen verschillend.

Kinderen van eenzelfde klas leren lezen met dezelfde leesleermethode. Toch ontwikkelt de leesmotivatie zich in een waaier van verschillende doelstellingen. Het ene kind ontwikkelt zich als een echte literaire boekenwurm, terwijl een ander kind uitsluitend informatieve teksten leest. Nog anderen houden het bij het lezen van ondertitels van anderstalige films, de Joepie, e-mails, opdrachten bij computerspelletjes, de korte inhoud van een film in de televisiekrant een recept, een gedicht, een strip, een liedtekst... Kortom, een vroegtijdige weerspiegeling van het leesgedrag bij volwassenen in deze maatschappij. Alle vormen van lezen bij kinderen moeten als volwaardig beschouwd worden en met evenveel respect benaderd.

1 Naar het eerste leerjaar?

Ieder jaar in september stappen duizenden kinderen het eerste leerjaar binnen en hopen ouders en leerkrachten dat ze op het eind van het schooljaar vlot zullen lezen. Er zijn prachtige leesleermethodes, steeds meer ouders lezen voor, opvoeders informeren zich over goede kinderboeken en kiezen bewuster, klassen bezoeken de jeugdbib, auteurs geven schoollezingen, de kindercultuur springt mee op de kar van de boekpromotie... Toch moeten vele kinderen in het lager onderwijs bijgewerkt worden voor lezen door bezorgde ouders, gemotiveerde leerkrachten of taakleerkrachten. De revalidatiecentra hebben lange wachtlijsten en de privaatalogopedisten handenvol werk. Hoe komt dat toch? De oorzaak? Dé oorzaak ken ik niet, maar hieronder een aantal bedenkingen. Leren lezen is ontzettend moeilijk. Het is heel moeilijk om dit te beseffen als volwassene die de functie van lezen allang heeft verworven én geautomatiseerd. Om vlot te leren lezen moet een enorme hoeveelheid aan vaardigheden verworven worden. Juist door te werken met kinderen met leesproblemen komt men tot het besef wat een gamma van mogelijkheden er bestaat waardoor het leesproces fout kan lopen. Om te leren lezen is een zekere rijpheid nodig. Het is meer dan normaal dat kinderen die op het eind van het kalenderjaar geboren zijn, langere tijd nodig hebben of moeilijkheden ondervinden.

2 Het moet allemaal zo snel gaan

Hierbij aansluitend de vraag waarom alles zo snel moet gaan. Kinderen die op het einde van de derde kleuterklas niet schoolrijp worden bevonden, schuiven vaak toch door vanwege het idee dat ze beter het eerste leerjaar kunnen overdoen. Maar zo eenvoudig ligt dat niet. Dat kind heeft ondertussen een jaar lang ondervonden hoe moeilijk het allemaal is (dus niet leuk), en hoe het ook zijn best doet, de prestaties blijven ondermaats. Het kan niet eenvoudig zijn voor een kind dat lezen ervaren heeft als een klus, om het leesplezier te ontdekken. Leren lezen mag niet uitsluitend als iets technisch bekeken worden, het houdt eveneens een psychologisch proces in. Goede leerkrachten zijn grote psychologen. En een pluim, een schouderklop of een bravo doen soms wonderen.

3 Welke type school voor mijn kind?

Zeker in een stad heeft men een grote keuze aan types van onderwijs: vrij of stadsonderwijs, Freinet, Steiner, Montessori, ervaringsgericht... Ouders kiezen meestal voor een onderwijsvisie waar ze zichzelf prettig bij voelen. Alle types van onderwijs hebben voor- en nadelen. Het komt erop aan dat type onderwijs te vinden waar het kind zich het mooist kan ontplooiën. Sommige scholen zijn vooral gericht op het intellectuele en sommige kinderen voelen zich daar zeer goed bij. Kinderen met andere talenten voelen zich minder aangesproken. Sommige scholen gaan wat trager vooruit op gebied van leesonderwijs, wat voor bepaalde kinderen betekent dat de leesmotivatie intact blijft. Kinderen met leesproblemen hebben in ieder geval het meest baat bij een gestructureerde leesmethode waar stapje na stapje wordt verder gewerkt.

4 Spelend leren lezen

De overgang van de derde kleuterklas naar het eerste leerjaar valt soms zwaar: stilzitten, opletten, veel minder spelen. Eigenlijk moet leren lezen als een spelletje gepresenteerd worden. Kinderen krijgen al snel boekjes aangeboden om zelf te lezen. En hoe minder vlot ze lezen, hoe meer boekjes ze krijgen om te doorworstelen. Het is een heel normale reactie van bezorgde en gemotiveerde ouders om een kind dat niet goed leest, extra te laten oefenen. Maar wie vindt het leuk om zo vaak iets te doen wat hij eigenlijk niet goed kan?

Wat gebeurt er in de interactie tussen ouder en kind wanneer de ouder maar blijft oefenen en het kind maar blijft sukkelen? En wat gebeurt er ondertussen met de leesmotivatie van dat kind? Waarom wordt er niet veel meer gewerkt met taalspelletjes om al spelend te leren lezen. Ik denk hierbij aan Scrabble Junior, Galgje, mijn woord tegen 't jouwe, rebussen, raadsels, cd-roms... Bovendien zou er in de handel een massa aan kwartetten moeten zijn, op letter-, woord- en zinsniveau. Dan kan je gaan spelen met rijmen, klinkers, tweeklanken, initiale en finale medeklinkerverbindingen. Bv. heb jij van het woord "kraan" de "aa"? En van het woord "troon" de "n"? Tot je de vier letters van het woord bij elkaar hebt en ze in de juiste volgorde op de tafel kan leggen. Een degelijk kwartet is pure analyse en synthese, het is communicatie, het traint aandacht en concentratie, het is leuk en je leert spelenderwijs lezen. Het is belangrijk om ouders hierbij te betrekken

en de juiste adviezen te geven. Kinderen bij wie het allemaal nietzo goed lukt, hebben net iets meer recht op aandacht.

5 En de klasbib?

Als auteur geef ik tijdens de Jeugdboekenweek veel lezingen in de eerste graad van het lager onderwijs. Ik kan het nooit laten om te neuzen in het boekenaanbod. Het is verheugend vast te stellen dat elke klas een bib heeft. Toch opteer ik voor een grotere verscheidenheid van boeken omdat ieder kind eigen interesses ontwikkelt: poëzie (korte stukjes tekst en de rijmen helpen de voorspelbaarheid), strips (toch een verhaal en je hoeft niet alles te lezen), prentenboeken (soms maar twee lijnen tekst, maar ook de beelden vertellen hun verhaal), informatieve boeken (sommige kinderen willen bv. lezen over hun huisdier), tijdschriften (lekker bladeren en af en toe wat lezen), een kookboek...

6 AVI 1, 2, 3...

De AVI-niveaus hebben zeker hun waarde. In korte tijd weet je waar een kind zich leesttechnisch bevindt en je kan de evolutie gedurende de lagere school in kaart brengen. Waar ik moeite mee heb, is dat kinderen in AV1-groepjes onderverdeeld worden om elke week een half uur met hun niveaugenoten te gaan lezen. Als je een knappe lezer bent, niks aan de hand. En daar gaat het in dit artikel ook niet over. Maar als je toevallig niet zo'n knappe lezer bent? Wat weegt het meest door? Een half uur lezen met niveaugenoten of de wetenschap dat die niveaugenoten een klas lager zitten? Kinderen met problemen zijn zeer gevoelig en de invloeden van een taak wegen soms zwaarder door dan de taak zelf. Met de Leeslat heb ik persoonlijk geen ervaring. Maar alle initiatieven die worden genomen rond het uitdiepen van leesinteresse en -ervaring, zijn alleen maar toe te juichen.

7 Weten wat je leest

Het begrijpend lezen zit gelukkig in de lift. De doelstelling van alle lezen moet uiteindelijk leiden naar begrijpend lezen. Als men foutloos alle woorden kan verklanken maar niet begrijpt wat er staat, heeft de tekst geen boodschap. Technisch en begrijpend lezen moeten van meet af aan hand in hand gaan, zowel op woord-, zins- als tekstniveau.

Kinderen krijgen wel toetsen begrijpend lezen maar weinig onderricht in het aanpakken ervan. Nochtans hebben kinderen met leesproblemen kapstokken nodig om de boodschap van een tekst te analyseren en te verstaan. Dat is nodig want later in de schoolcarrière moet bij allerlei opdrachten eerst de vraag gelezen en begrepen worden vooraleer het antwoord kan worden geformuleerd.

8 Boeken voor kinderen met leesproblemen

Het aanbod van boeken voor kinderen met leesproblemen is groot en de grootste marktbeheerder is Nederland. In Vlaanderen zijn er veel minder uitgevers en auteurs die zich hieraan wagen of zich geroepen voelen om voor deze probleemgroep te werken. Ook voor beginnende lezers is het boekenaanbod in Vlaanderen gering. Enkel Clavis en Bakermat

hebben een aantal reeksen. Wat is het belang van boeken voor kinderen met leesproblemen? Zijn al die speciale series nodig? Of is het aanbod net te gering? Ook hier een aantal bedenkingen.

8.1 Een moeilijke lezer leest anders

Een vlotte lezer struikelt niet bij een moeilijker woord waar hij leestechisch nog niet helemaal aan toe is. Hij leest spellend en kadert het woord in een betekenisvol zinsverband. Een moeilijke lezer is veel strikter en zal afhaken bij te moeilijke woorden. Hij moet stapje voor stapje het volgende leesniveau bereiken.

8.2 Een boek als hulpmiddel

Boeken voor moeilijke lezers zijn een aardig hulpmiddel om mee te werken. Het blijven echter hulpmiddelen. Hoe of wat ermee gedaan wordt is nog veel belangrijker. Tips vanuit bibliotheek, school of logopedie zijn aangewezen. Een verhaal op leeftijd dat makkelijk leest. De meeste series voor moeilijke lezers brengen verhaalinhouden voor een twaalfjarige met een leestechisch niveau van het derde of vierde leerjaar. Kinderen uit de tweede graad met leesproblemen en kinderen met een handicap die jaren een beginnend leesniveau aanhouden, vormen de grootste groep, die hierbij wat vergeten wordt. Deze kinderen vinden de typische boekjes voor beginnende lezers met gekleurde plaatjes vaak veel te kinderachtig.

8.3 Illustraties voor moeilijke lezers

Kinderen met leesproblemen hebben andere normen om een boek mooi te vinden, zowel op gebied van taal als op gebied van illustraties. Auteurs die schrijven voor eerste of zwakke lezers, krijgen vrij strikte instructies, maar dit geldt veel minder voor de illustraties. Kinderen krijgen vandaag met alleen veel visuele prikkels, maar ook veel bewegende prikkels. Denken we maar aan de game boy, play-station, cd-rom's... Boeken met weinig interactie tussen tekst en tekening, bv. links de tekening en rechts de tekst, zijn dan ook moeilijker te verwerken. Moeilijke lezers moeten visueel verwend worden. Er moet wat gebeuren, ook met de tekeningen. Een schoolvoorbeeld is *Pudding Tarzan* van Ole Lund Kirkegaard. Elke bladzijde is verlucht met een illustratie en deze neemt meestal evenveel plaats in als de tekst, vaak verbinden de illustraties de twee bladzijden met elkaar, er komen tekstballonnen voor, pijlen motiveren om verder te lezen of de bladzijde om te slaan, tekst en tekening vloeien in elkaar over. De boeken van Roald Dahl worden door veel kinderen gretig gelezen. En dat komt óók door de vele, grappige tekeningen. In welke boeken voor die leeftijdsgroep komen nog zoveel tekeningen voor?

8.4 Taal voor moeilijke lezers

Op gebied van taal stellen moeilijke lezers geen literaire eisen, integendeel. Een boek dat bekroond wordt door de Kinderjury, zal sneller in de smaak vallen dan een bekroning met een Boekenleeuw. Bewuste opvoeders informeren zich over "wat is een goed boek?" en

producten als “*Tiny*” en “*Jommeke*” blijken niet aan die normen te voldoen. Maar waarom zou een kind geen “*Tiny*” mogen lezen? Een kind moet op de eerste plaats graag lezen, zodat de vicieuze cirkel - niet graag, niet veel en niet goed lezen - doorbroken wordt.

De literaire kwaliteiten van het werk van Marc de Bel worden soms op de korrel genomen. En dat mag. Maar Marc de Bel heeft veel kinderen uren leesplezier bezorgd. Ik ken een zwakke lezer die nadat hij de film *Blinker* zag met plezier het boek gelezen heeft. Niet alleen de motivatie om te lezen was aanwezig maar het begrijpend lezen werd een stuk eenvoudiger doordat het verhaal in grote lijnen gekend was.

8.5 Mag het ietsje meer zijn?

Er bestaan veel series voor kinderen met leesproblemen. Maar al die boeken zijn zo uniform. Zelfs de series van verschillende uitgeverijen hebben dezelfde afmetingen. Wat ook opvalt, is dat er zo weinig geëxperimenteerd wordt in het genre. Er bestaan versjes met een eenvoudig leesniveau. En er zijn informatieve boeken met een eenvoudig leesniveau, hoewel die nog weinig te vinden zijn in de bibliotheek. Hierbij aansluitend volgen een aantal boeken die niet voorkomen op bovenvermelde lijsten en vaak zijn ze leesteknisch wat te moeilijk. Toch bezitten ze zoveel kwaliteiten waardoor ze een uitdaging vormen voor de beoogde doelgroep. Deze boeken zijn ideaal om samen te lezen omdat ze zoveel communicatiemogelijkheden bieden tussen lezer en begeleider en omdat op die manier ook het begrijpend lezen in het licht wordt gezet.

Pictoboeken van Zwijsen: *Een sok met streepjes*, *Hugo de Haas*, *Wat moet een muis in het circus*, *Stappen en stilstaan*. Hier ervaart een kind hoe prettig het is om samen te lezen en dat ook plaatjes gelezen kunnen worden. Ook aandacht en concentratie komen hier prima aan bod. Voor kinderen die zelf kunnen lezen, gaat het lekker gauw omdat sommige woorden vervangen worden door plaatjes.

Dat rijmt van Ivo de Wijs en tekenaar Alfons van Heusden (Bert Bakker). Een schitterend boek om te rijmen, wat een goede voorbereiding vormt om te leren lezen.

Een boek vol letters (Zwijsen). Een boek met een grappig formaat waarin op een grappige manier wordt kennisgemaakt met de letters van het alfabet. Veel gekleurde tekeningen en weinig woorden.

Aap en beer door Wim Hofman (Van Holkema en Warendorf). Een prachtig boek met eenlettergrepige woorden. Door de volwassen lay-out kan het ook voor oudere lezers aangewend worden.

Alle boeken voor beginnende lezers van Joke van Leeuwen (Zwijsen), maar ook eerste prentenboeken: *Sus en Jum* (La Rivière en Voorhoeve), *De Appelmoesstraat is anders* (La Rivière en Voorhoeve), *De metro van Magnus* (Omniboek), *Een huis met zeven kamers* (Omniboek). Op gebied van integratie van tekst en tekening is Joke van Leeuwen zonder meer onovertroffen. Kinderen die wel kunnen lezen maar niet graag lezen, zullen hier veel plezier aan beleven.

Waidorp van Annie M.G. Schmidt en tekeningen van Mance Post (Querido). Dit boek dateert van 1979 maar is nog steeds actueel van tekst en ideaal van illustraties voor de beoogde doelgroep. Vos en haas (Sylvia vanden Heede, tekeningen van Thé Tjong-Khing):

prachtig boek met een eenvoudig leesniveau. De tekeningen doen ook oudere kinderen niet kinderachtig aan.

Jos de muis leert niet goed, en... wat zou dat. Liva Willenis (Infódok). Dit boek uit 1981 blijft uniek voor kinderen met leesproblemen. Omdat het goed aansluit bij het thema én door de vele stripachtige tekeningen en de gevarieerde lay-out.

Pieter Konijn. Beatrix Potter (Ploegsma). Een speels boek om mee aan de slag te gaan. De pop-up elementen bestaan uit flapjes met een tekening op, waaronder het desbetreffende woord zit verstopt.

Juffrouw Kachel. Toon Tellegen (Querido). Het verhaal loopt soms verder in beelden. Het land kan eens lekker boos zijn op de juf.

Genoemde boeken zijn niet specifiek bedoeld voor moeilijke lezers, maar zouden inspiratie kunnen bieden aan uitgevers en auteurs om te experimenteren voor de beoogde doelgroep. Ook kinderen die goed maar niet graag lezen, zullen waarschijnlijk vallen voor de charme van deze boeken.

9 Tot slot

Lezen is het resultaat van een waaier aan vaardigheden die voldoende moeten ontwikkeld zijn. Te vaak worden moeilijke lezers net getraind met dat eindresultaat: boeken lezen. Er moet geanalyseerd worden met welke factor in het leesproces het kind problemen heeft, en dáár moet op gewerkt worden. Het is aangewezen om veel speelser te werken. Er bestaat een gamma van taalspelletjes waarbij het kind spelenderwijs aan zijn problemen werkt. Ook de psychologische aspecten rond het leren lezen moeten bewuster gehanteerd worden wanneer het leesproces niet vlot verloopt.

Verder dienen gemotiveerde ouders veel meer bij het leesproces betrokken te worden. Het is belangrijk om samen met de ouders opnieuw in een positieve stroomversnelling te raken en zich te richten op wat een kind allemaal wel kan in plaats van zich te fixeren op wat het nog niet kan.

Boeken voor kinderen met leesproblemen zijn een handig hulpmiddel om te leren lezen. Maar hoe met deze boeken gewerkt wordt, is even belangrijk. Kinderen moeten verwend worden op gebied van taal, illustratie, vormgeving en genre. Om goed te kunnen lezen moet men graag lezen. Hoe of wat graag gelezen wordt, kan men achterhalen door te luisteren naar het kind.

(Dit artikel verscheen eerder in *Leesidee* 07/2000)